

Elif AKGÜN KAYA*

Phrygia'dan Dionysos İçin Yeni Bir Adak Yazıtı

Abstract. This article presents a 3rd-century CE marble votive altar which is now in the Archaeological Museum of Eskişehir. The altar was found in Alpu in the territory of Dorylaion, but its exact provenance is unknown. Set up by three persons named as Bakchos, Demetrios and Aurelius Alekas, the stone features a dedication to Dionysos. The inscription shows some interesting points: e.g. Bakchos is mentioned as a free man (*eleutheros*) but has no patronymic, whereas Demetrios, clearly defined as a slave (*doulos*) of Postumius Festus, is mentioned as the son of Thallos. This phenomenon is discussed in detail, one solution being that Bakchos and Demetrios were both sons of Thallos. Demetrios seems to have been sold as a slave by his father. The inscription reads as follows:

To good fortune! Bakchos ἐλευθερος and Demetrios, sons of Thallos, slave of Postumius Festus, have dedicated the altar with Aurelius Alekkas, son of Alekkas and grandson of Kathon, to Dionysos for the good of the village and for the salvation of Bakchos.

Keywords: Dionysos; *threptos*; Dorylaion; Phrygia; votive altar; Eskişehir Museum.

Bu makalede Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nde¹ korunmakta olan mermerden bir adak altarı ve üzerinde yer alan yazıt tanıtılmaktadır. Altar Eskişehir'in doğusunda yer alan ve Antik Dönem'de Dorylaion² territoryumu içinde yer alan Alpu ilçesinden ele geçmiştir; ancak eserin tam buluntu yeri bilinmemektedir. Altarın derinliği genişliğine oranla bir hayli azdır. Oldukça yüksek olan başlık kısmında ön ve arka yüzlerde üzerlerinde bitkisel bezemeler bulunan köşe akroterleri işlenmiştir. Akroterlerin arasında ön yüzde (Fig. 1) büyük bir *kantharos* betimi görülmektedir. *Kantharos*'un oldukça büyük ve gösterişli kulpları vardır. Altarın basit bir profille başlığa bağlanan gövdesi üzerinde, ön yüzde (Fig. 1) on satırlık Eski Yunanca bir yazıt bulunmaktadır. Yazıtın birinci, beşinci ve altıncı satırları yer darlığından altarın sol yan yüzüne kaymıştır. Son satır ise kaide üzerindedir. Başlığın arka yüzünde (Fig. 2), yine akroterler arasında tahrip olduğu için seçilemeyen bir figür yer almaktadır. Bu olasılıkla ayakta duran bir insan figürüdür. Altarın gövdesi üzerinde, arka yüzde işlevi çok açık olmayan figürler görülmektedir. Ortada hayat ağacı olarak yorumlayabileceğimiz bir ağacın her iki yanında duran tahrip olmuş figürler vardır (Fig. 2). Sağ yan yüzde, gövde üzerinde bir asma betimi bulunmaktadır (Fig. 3). Altar yüksek bir kaideye sahiptir. Eserin genelinde özensiz işçilik görülmektedir ve yer yer kırık ve zedelenmeler vardır.

Yük.: 158 cm; (başlık) 63 cm; (gövde) 55 cm; (kaide) 40 cm; *Gen.:* (başlık) 32 cm; (gövde) 30 cm; (kaide) 34 cm; *Der.:* (başlık) 65 cm; (gövde) 54 cm; (kaide) 67 cm; *Harf Yük.:* 4 cm.

Tarih: M. S. III. yüzyıl.

* Arş. Gör. Elif Akgün Kaya (MA), Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampus TR – 07058 Antalya (elifakgun@akdeniz.edu.tr).

¹ Bu eser Eskişehir Arkeoloji Müzesi'ndeki Eski Yunanca ve Latince yazıtlar üzerine çalışan Prof. Dr. N. Eda Akyürek Şahin'in izniyle burada yayımlanmaktadır. Bu eseri çalışmaya izin verdiği ve makalenin oluşma aşamasında bilgilerini paylaştığı için kendisine teşekkür ederim. Yazıtla ilgili değerli görüşlerini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Mustafa Adak'a da ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

² Harita için bk. Lochman 2003, 18.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

- Ἄγαθῆ τύχη· Βάκχιος ἐλεύθερος,
 2 Δημήτριος Θάλ-
 λου δοῦλος Ποσ-
 4 τουμίου Φήστου
 σὺν Αὐρ. Ἀλεκκᾶ|ς
 6 Ἀλεκκᾶδος Καθωνος
 ἐπρὶ τῆς κωμῆς εὐμ-
 8 ενίας καὶ τοῦ Βά-
 κχου σωτηρίας
 10 Διονύσῳ εὐχὴν.

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

“Hayırlı uğurlu olsun! Thallos’un oğulları özgür Bakkhos ve Postumius Festus’un kölesi olan Demetrios, Kathon’un torunu, Alekkas’ın oğlu Aurelius Alekkas ile birlikte köyün iyiliği ve de Bakkhos’un kurtuluşu için (bu) adağı Dionysos’a (sundular).”

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

My ve *lambda* gibi bazı harflerin minuskel eğilimli yazılmış olması ve satır 5'te geçen Aurelius ismi bu tarihi destekler niteliktedir. Bu verilerden hareketle de altarın *Constitutio Antoniniana*'dan sonra dikilmiş olduğu söylenebilir.

Str. 1: Satırdaki -ος ἐλευθερος kısmı altarın yan yüzüne yazılmıştır. Sondaki *sigma* harfi taşın kenarındaki zedelenmeye rağmen taş üzerinde zor da olsa görülmektedir (Fig. 5). Olasılıkla bu kısmı taşçı ustası kazımayı unutmamış, sonra da ön yüzde yer olmadığından yan yüze kazımıştır.³ Benzer durum 5. ve 6. satırın sonunda da vardır (Fig. 6).

Str. 2–3: Δημήτριος = Δημήτριος.

Θάλλου: Θάλλος⁴ ismi Karia, Ionia, Phrygia, Pisidia, Pamphylia ve Anadolu dışındaki bölgelerdeki yazıtlarda belgelenmektedir.⁵

Str. 5–6: Beşinci satırın sonunda, altarın sağ yan yüzünde, satırın devamı olarak bir yuvarlak *sigma* harfi kazınmış görünmektedir (Fig. 6). Ancak, harfin ait olduğu sözcük Ἀλεκκῶς önünde, *dativus casus*'uyla kullanılan σύν edati bulunduğu ve satırda σύν Αὐρ. Ἀλεκκῶς beklendiğinden *sigma* harfi gereksiz görünmektedir. Ancak burada Ἀλεκκῶς yanlış yazılarak *nominativus casus*'unda verilmiştir. Ἀλεκκῶς, Aleksandros isminin kısaltması olan Ἀλεξῶς'ın sadeleştirilmiş hali olarak düşünülmektedir ve pek çok yazıtta da Ἀλεξῶς ismi geçmektedir.⁶ Drew-Bear'e göre epikhorik⁷ bir erkek ismi olan Ἀλεκκῶς, Phrygia, Pisidia ve Pontus Paphlagonia bölgelerinden ele geçmiş bazı yazıtlarda belgelenmiştir.⁸

Str. 6: Satırın sonundaki -ῶνος eki, tıpkı yukarıda 1. ve 5. satırlardaki gibi altarın yan yüzüne kazınmıştır (Fig. 6). Taşçı ustasının sözcüğün bu kısmını yazmayı unuttuğu ve taş üzerine sonradan kazıdığı düşünülebilir.

Καθων = Bir erkek adı olan Καθων ismi Zgusta'da aksentsiz olarak geçmektedir.⁹ Zgusta'da verilen bu isim Kibyratis'ten bir yazıtta Καθων (*nominativus*) ve Καθωνα (*accusativus*) şeklinde geçmektedir.¹⁰

Str. 7: Taş üzerinde ἐπρί = περί; εὐμενία = εὐμενεία.¹¹

Dorylaion'dan ele geçen, Zotikos isimli biri tarafından kendisi ve Bakkhos'un esenliği için Dionysos'a adanan bir yazıtın yorumunda Cole, Bakkhos'un yerel kült organizasyonunda yer alan resmî memurlardan birinin kült unvanı olabileceğini söylemektedir.¹² Roma İmparatorluk Çağında Ephesos, Daskyleion ve Nikaia gibi kentlerden ele geçen yazıtlarda, Dionysos'un *epitheton*'u¹³ olarak belgelenmektedir. Littman ve Wilamowitz ise, Bakkhos'un Lydia veya Phrygia (Lydia dilinden geçmiş) kökenli bir kelime

³ Yazıtın geneline bakıldığında taşçı ustasının gerek yazıtı taşa sığdırmada gerekse gramerde pek de başarılı olmadığı görülmektedir.

⁴ Θάλλος veya Θάλλος. Bk. Drew-Bear et al. 1999, 385; LGPN V A, s. v. Θάλλος.

⁵ SEG 19 698, 833; SEG 40 1193; MAMA IX 100; MAMA VI 156, 182, 65, 182.114, 267, 365; IPerge 178; IG II² 1622, 1775, 1817, 1826, 1858, 1973.

⁶ GIBM IV.1 no. 860, 6–10; IDidyma 524; Hellenica 11–12, 230–232; SEG 18 523; ISmyrna 363; IEphesos 2200; MAMA III 440; Haspels 1971, 297 no. 6; Kaygusuz 1984, 71 no. 8.

⁷ MAMA IX, s. LXII; Drew-Bear et al. 1999, 380–381; MAMA VI 395, [A]λέξανδρος | Ἀλεκκῶς εὐξάμενος Μητρι θεᾶ Ανδξι | εὐχίην.

⁸ Domaszewski 1883, 179 no. 33; MAMA V 261; SERP 330 no. 4 str. 32; 337 no. 15 str. 50.

⁹ Zgusta 1964, 209 § 505.

¹⁰ Naour 1980, 58 no. 18: “Δημήτριος καὶ Καθων οἱ Παππου υἱοῖ[ι] | ἀνέστησαν (Μ)ολην τὸν ἀδελφὸν | καὶ τὴν μητέρα Ερμασταν καὶ ἑαυτὸν | καὶ τὴν γυναῖκα Ουαουαν καὶ τὸν υἱὸν | Καθωνα φιλοσοργίας καὶ μνήμης | ἔνεκα· ἕαν τις ἀδικήσῃ ὑποχος ἔστω | Μηνὶ καὶ Λητῶ”

¹¹ Εὐμενεία burada köyün ismi de olabilir.

¹² Cole 1991, 43–46: “Ζω|τικὸς | Ἀνδρ|ίου || ὑπέρ | ἑαυτ|{τ}οῦ | καὶ τ|οῦ Βά|κ|χου σ|ωτηρίας, | Διονύσω | εὐχίην”; MAMA V 168; SEG 41 1188; Körte 1900 no. 24; Armanet 1904 no. 1; Öztürk 2010, 144.

¹³ Öztürk 2010, 210. Dionysos'un *epitheton*'ları için bkz.: CIG II 2919; SEG 26 1334; SEG 32 1243; SEG 36 1031; SEG 41 1202; Farnell 1909, 85–279; Graf 1985, 283 vd; Held 2003, 73 no. 19; Kern 1905; Nilsson 1950; Protz 1902, 161–188; Taşlıkioğlu – Frisch 1975, 107.

olduğunu dile getirmektedirler.¹⁴ Bunun dışında Bakkhos şahıs ismi olarak da kullanılmaktadır¹⁵ ve bu yazıtta geçen Bakkhos (str. 8) da şahıs ismiyse, yazıtın giriş kısmında kendisini “özgür” (ἐλεύθερος) sıfatıyla tanıtan Bakkhos, yazıtın devamında adları anılan Demetrios ve Alekkas ile birlikte hem köyünün selameti hem de kendisinin kurtuluşu için bu altarı Dionysos’a adanmış olmalıdır. Bu şekilde yazıtta geçen σωτηρία kavramı da Bakkhos’un bir kazadan veya ciddi bir hastalıktan kurtulması şeklinde yorumlanabilir. Eğer Bakkhos (str. 8) şahıs ismi değil de Dionysos kültünün resmi memurlarının birinin kült unvanı ise altar hem köyün iyiliği hem de Bakkhos’un (kült görevlisinin) selameti için Dionysos’a sunulmuş olmalıdır ve adağı adayan bu kişiler Dionysos kült üyesi ya da kült görevlileri de olabilirler.¹⁶

Yazıttan adağı sunan Bakkhos’un hukuki anlamda “özgür” olduğu anlaşılmaktadır. Bu hukuki statüye rağmen babasının isminin kendi ismini takiben verilmemiş olması oldukça ilginçtir. Bakkhos’tan sonra, beraber altarı diken şahıs olarak anılan Demetrios’un durumu daha da şaşırtıcıdır. Kendisinin “köle” (δοῦλος) olarak tanıtılmasına ve sahibinin isminin de (Postumius Festus) verilmesine rağmen Demetrios ayrıca “Thallos’un oğlu” olarak yani baba ismiyle de anılmaktadır. “Özgür” sıfatıyla tanımlanan Bakkhos’un baba adının verilmeyip “köle” statüsüne sahip olan Demetrios’un “Thallos’un oğlu” olarak tanıtılması yazıtlarda pek rastlanan bir durum değildir ve şöyle açıklanabilir:

Thallos hem Bakkhos’un hem de Demetrios’un babası olmalıdır.¹⁷ Phrygia ve diğer iç Anadolu bölgelerinde sıkça karşımıza çıkan Thallos ismi genelde köle ve azatlılar tarafından kullanılmaktadır. Gökağaç’da bulunan bir yazıtta (MAMA IX 107) Thallos ismi “συν[τρόφω” şeklinde geçmektedir ve aynı eserde bazı isimlerde olduğu gibi Thallos isminin de köleler için uygun olduğu söylenmektedir.¹⁸ Bakkhos ve Demetrios’un babası olan Thallos köle kökenli olsa da anlaşılan azat edilmiştir. Demetrios’un, babası Thallos’un köle olduğu zamanda doğmuş olması düşük bir ihtimaldir; çünkü bu durumda olan bir kölenin babası hiçbir zaman anılmaz, daima sahibinin ismiyle anılırdı. Dolayısıyla Thallos’un Demetrios’u küçük yaşta Postumius Festus adında varlıklı bir şahsa sattığı daha büyük bir ihtimaldir. Bu durum Philostratos’un “Vita Apollonii” adlı eserinde verdiği bilgileri doğrular niteliktedir. Philostratos’a göre Phrygia’da aileler kendi yakınlarını köle olarak satıp onları beslemekten kurtulmuşlardır ve bu durum bir gelenek haline gelmiştir.¹⁹ Ayrıca bu bölgeden ele geçen yazıtlarda yoksulluktan dolayı çocuklarını köle olarak veren aileler bilinmektedir.²⁰ Thallos da büyük olasılıkla maddi

¹⁴ Littmann 1916, 39; Wilamowitz-Moellendorf 1922, 45. Otto (1995, 60), bu argümanın inandırıcı olduğunun söylenemeyeceğini iddia etmektedir. Ona göre Bakkhos ismi çok daha erken zamanlarda Hellenler tarafından kullanılmış ve onlardan Lydialılar’a, Phrygialılar’a geçmiştir olmalıdır.

¹⁵ LGPN V A, s. v. Βάκχος.

¹⁶ ISmyrna 639; SEG 17 494; IKnidos I 160; SEG 41 1188; Cole 1991, 43–46.

¹⁷ Thallos’un her ikisinin de babası olabilmesi için genelde “Βάκχος ἐλεύθερος” ve “Δημήτριος δοῦλος” arasında bir “καί” bağlacı istemektedir. Taşa yeterince yer olmadığı için veya “ἐλεύθερος” ve “δοῦλος” sıfatlarının, durumu açıklamada yeterli olduğu düşünüldüğü için “καί” yazılmamış da olabilir.

¹⁸ Anadolu ve Anadolu dışındaki bölgelerden ele geçen yazıtlarda Thallos ismi geçmektedir. MAMA IX, s. LXIV–LXVI); IKnidos 115; SEG 19 698, 833; SEG 40 1193; MAMA IX 100; MAMA VI 156, 182. 65, 182.114, 267.

¹⁹ Philostr. VA 8.7.568–570: Φρυγί γοῦν ἐπιχώριον καὶ ἀποδίδοσθαι τοὺς αὐτῶν καὶ ἀνδραποδισθέντων μὴ ἐπιστρέφεισθαι.

²⁰ Θρεπτός, τροφεύς, σύντροφος, θρέψας, τρόφιμος kavramları Anadolu’da özellikle de Phrygia, Pisidia ve Lydia bölgelerinden ele geçen yazıtlarda sıkça geçmektedir. Cameron’un (1939) belirttiği üzere *threptos* (Θρεπτός) kavramı, Asia Minor’da Roma Dönemi yazıtlarından elde edilen bilgilere göre üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır: 1) süt evlatlık çocuklar, 2) evlatlık çocuklar, 3) köle çocuklar. Nani (1943/44) ise imparatorluk üzerindeki tüm verilerden hareketle daha karmaşık bir tablo sunmaktadır. *Threptos*’ları köle ve özgür olarak ikiye ayırmaktadır: Köle statüsünde olanlar *alumni*, *sanguinolenti* ve *oikogeneis*’den oluşurken, özgür kökenli olanlar ise *adoptati*, *pupilli* ve *discipuli*’den oluşmaktadır. Riel (2009, 95), *θρεπτοί* kavramının döüloı, ἀπελεύθεροι, τέκνα olarak pek çok yazıtta geçtiğini söylemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz, IGR IV 1699; MAMA I 44, 22 a; MAMA II 170; MAMA IV 28, 166, 177, 178, 211, 275 B II, 276 A II, 276 C, 277 A II, 256, 278 I; MAMA V 11, 31, 78, 151, 161; MAMA VI 20, 199, 209, 226, 227, 245; MAMA VII 56, 60, 61, 91, 113, 201, 203, 257, 282, 387; MAMA VIII 357, 381; MAMA IX, s. LXIV–LXVI, 73, 81, 107, 108, 112, 142, 190, 192, 223, 241, 252, 259, 272, 407, 455, 475; MAMA X 35, 46, 191, 194, 267, 313, 436,

sıkıntılardan dolayı oğlu Demetrios'u küçük yaşta Postumius Festus'a satmıştır. Demetrios'un yazıtlarda sıkça kullanılan "threptos" yerine "doulos" olarak tanımlanması kardeşi Bakkhos'un "eleutheros" sıfatını vurgulamak için yapılmış olmalıdır. Postumius Festus'un Latince isimleri kendisinin Roma vatandaşlığına sahip olduğuna işaret etmektedir. Büyük ihtimalle Festus bölgede geniş arazilere sahip, varlıklı kişilerden biridir ve Demetrios da bu arazileri onun adına işletmiştir. Demetrios'un köle statüsüne rağmen bir altar sunabilmesi onun oldukça bağımsız hareket ettiğine işaret etmektedir. Ayrıca kendisinin köle statüsü kardeşi Bakkhos ile sosyal bir ağ kurmasına da engel olmamıştır. Farklı hukuki statüleri sahip bu iki kardeşin yanısıra adağa Aurelius Alekka adında bir şahıs daha katılmıştır. Alekka'nın, babasının ve dedesinin isimlerinin verilmesinden dolayı özgür bir kişi olarak doğduğu anlaşılmaktadır. Ancak Bakkhos ve Demetrios ile Alekka'nın arasında ne tür bir bağ olduğu ve adağı niçin birlikte sunmuş oldukları yazıttan tam olarak anlaşılamamaktadır. Ancak, Dionysos kült üyesi ya da kült görevlileri oldukları için adağı birlikte sunmuş olabilirler.²¹

Thallos, Bakkhos ve Demetrios isimlerinde ilk dikkati çeken üçünün isminin de tanrı isimleriyle bağlantılı olmasıdır. Thallos, çocuklarına Tanrı Dionysos'tan Bakkhos ve Tanrıça Demeter'den Demetrios isimlerini vermiştir. Kendi ismi de Phrygia'da yaygın tapınım gören yerel bir çiftçi tanrısı olan Zeus Thallos'tan²² gelmektedir. Thallos *epitheton*'undan yola çıkarak bu tanrının fidanları ve genç ağaçları koruduğunu varsayabiliriz. Bu üç ismin tarımla ilgili tanrı isimlerinden gelmesi ve adağın Dionysos için adanmış olması onların geçim kaynakları hakkında ipucu sunmaktadır. Bağcılığın bölgede önemli bir gelir kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla üzüm ve şarabın tanrısı olarak Dionysos bölgede önemli bir tanrıdır.

Altar başlığı üzerine işlenmiş motifler Dionysos kültü ile uyum içindedir. Yazıtın yer aldığı ön yüzün üstünde (Fig. 1, 3) iki kulplu şarap kabı *kantharos* yer almaktadır. Bu kabın içinden çıkar şekilde, çapraz iki figür görülmektedir. Bu figürler yılan olabilir.²³ Yılan (Fig. 1,3,9) Dionysos kültüründe ölümü, yeniden doğuşu ve bilgeliği temsil etmektedir. Ayrıca yılan Dionysos'a adanmış yazıtlarda bolca tasvir edilen bir simgedir. Anadolu'dan buna benzer yılan figürlü başka yazıtlar da ele geçmiştir.²⁴ Altarın arka ve ön yüzünde (Fig. 1, 2, 7) köşe akroterleri işlenmiştir. Arka yüzde (Fig. 7) akroterler arasında bir figür yer almaktadır; fakat tahribattan dolayı figürün tam olarak ne olduğu anlaşılamamaktadır.

Yazıtın arka yüzünde (Fig. 8) iki insan figürü kök salmış bir ağacı tutmaktadırlar. Bu kişiler büyük ihtimalle kült görevlileri olmalıdır. İki figürün de ellerinde, ne olduğu tam anlaşılamayan iki nesne tuttukları görülmektedir. Bu nesnelere ya Dionysos'un simgelerinden biri olan üzüm salkımı olabilir ya da kültteki görevleriyle ilgili farklı simgeler de olabilir. Kök salmış ağaç figürü Dionysos kültüründe hayata tutunma ve yeniden doğumu simgelemektedir. Ele geçen Dionysos yazıtlarında ağaç yaygın kullanılan figürlerdendir.²⁵

İmparatorluk Döneminde Dionysos kültü dernekler aracılığıyla varlığını sürdürmektedir. Phrygia bölgesinde de küçük yerleşim yerlerinde yaşayanlar, kendi köy adlarıyla adlandırdıkları Dionysos kültüyle ilgili gruplara sahiptiler. Avdan,²⁶ Dorylaion,²⁷ Aşağı Ilıca²⁸ ve Nakoleia²⁹ kentlerinden ele geçen yazıtlar

510; SEG 6, 125, 570; SEG 29, 1388; SEG 31, 1154, 1192, 1194, 1248, 1249; SEG 37, 1172; SEG 40, 1241; SEG 44, 1069; SEG 45, 1709, 1726, 1727, 1728, 1729, 1731, 1737, 1738, 1739, 1740, 1749; SEG 50, 1242, 1243, 1244, 1263, 1266, 1269, 1265, 1267, 1270, 1276; Cameron 1939; Drew-Bear 1978, 80 no. 12, 93 no. 29; Haspels 1971, 321 no. 56, 350 no. 135; Nani 1943/44; Riel 1994, 170; Riel 1995; Riel 2001; Riel 2005; Riel 2006; Riel 2009; Thonemann 2013, 124–142.

²¹ ISmyrna 639; SEG 17 494; IKnidos I 160; SEG 41 1188; Cole 1991, 43–46.

²² Zeus'un bölgedeki Thallos *epitheton*'u için bkz.: Drew-Bear et al.1999, 390; 392; 423; 442; 464; 509; 510; 563; 566; 567; 597; 600; 601; 602; 604; Lochman 2003, 87.

²³ Haspels 1971, 354 no. 144; Cole 1991, 43 Tafel 5.

²⁴ MAMA V 168; SEG 41 1064, 1188; Haspels 1962 Plate 75; Cole 1991 Tafel 4 – 5.

²⁵ Haspels 1971, 354 no. 144.

²⁶ Haspels 1971, 354 no. 144.

bu durumu kanıtlamaktadır. Epigrafik verilerden ve antik kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında Dionysos kültürünün Anadolu'nun genelinde ve Phrygia bölgesinde etkili bir inanış olduğu görülmektedir.³⁰ Yukarıdaki yazıt da Dionysos kültürüne tapınımın devam ettiğini göstermektedir.

Kaynakça ve Kısaltmalar

- Armanet 1904 C. Armanet, *Inscriptions de Dorylée*, BCH 28(1), 1904, 191–200.
- Cole 1991 S. G. Cole, *Dionysiac Mysteries in the Phrygia in the Imperial Period*, EA 17, 1991, 41–49.
- Cameron 1939 A. Cameron, *ΘΡΕΙΠΤΟΣ and Related Terms in the Inscriptions of Asia Minor*, şurada: W. M. Calder – J. Keil (eds.), *Anatolian studies presented to William Hepburn Buckler*, Manchester 1939, 27–62.
- Domaszewski 1883 A. v. Domaszewski, *Inchriften aus Kleinasien 1*, AEMÖ 7, 1883, 168–188.
- Drew-Bear 1978 T. Drew-Bear, *Nouvelles inscriptions de Phrygie*, Zutphen 1978.
- Drew-Bear – Naour 1990 T. Drew-Bear – C. Naour, *Divinités de Phrygie*, ANRW II 18.3, 1990, 1907–2044.
- Drew-Bear et al. 1999 T. Drew-Bear – C. M. Thomas – M. Yıldızturhan, *Phrygian Votive Steles*, Ankara 1999.
- Farnell 1909 L. R. Farnell, *The Cults of the Greek States*, Vol. 5, Oxford 1909.
- Frei 1990 P. Frei, *Die Götterkulte Lykiens in der Kaiserzeit*, ANRW II 18.3, 1990, 1729–1864.
- GIBM IV.1 *The Collection of Greek Inscriptions in the British Museum*, vol. IV.1: Knidos, Halikarnassos and Branchidae, ed. G. Hirschfeld, Oxford 1893.
- Göktürk 2000 M. T. Göktürk, *Nümiomatik, Dionysos Kültü ve Şarap Kültürü*, şurada: *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1999 Yıllığı*, Ankara 2000, 129–153.
- Graf 1985 F. Graf, *Nordionische Kulte. Religionsgeschichtliche und Epigraphische Untersuchungen zu den Kulturn von Chios, Erythrai, Klazomenai und Phokaia*, Roma 1985.
- Haspels 1962 C. H. E. Haspels, *Relics of a Dionysiac Cult in Asia Minor*, AJA 66.3, 1962, 285–287.
- Haspels 1971 C. H. E. Haspels, *The Highlands of Phrygia. Sites and Monuments*, Princeton 1971.
- Held 2003 W. Held, *Neue revidierte Inschriften aus Loryma und der karischen Chersones*, EA 36, 2003, 55–86.
- Kaygusuz 1984 İ. Kaygusuz, *Inscription of Kimistene*, EA 4, 1984, 69–72.
- Kerényi 2004 C. Kerényi, *Dionysos: Yok Edilemez Yaşamın Arketip İmgesi*, (çev. Bahar Çetiner), İstanbul 2013.
- Kern 1905 O. Kern, *Dionysos*, RE 5, 1905, 1010–1046.
- Körte 1900 A. Körte, *Kleinasiatische Studien VI (Inschriften aus Phrygien)*, MDAI(A) 25, 1900, 398–444.
- LGPN V A Th. Corsten – R. W. V. Catling – M. Riel, *A Lexicon of Greek Personal Names*, Oxford 2010.
- Littmann 1916 E. Littmann, *Lydian Inscriptions*, Leiden 1916.
- Lochman 2003 T. Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab und Votivereliefs aus Phrygien*, Basel 2003.

²⁷ Haspels 1962, 286.

²⁸ Haspels 1971, 352 no. 139.

²⁹ Haspels 1962, 285; MAMA V, KB6.

³⁰ Dionysos kültürüyle, kültürün dernekleri ve bu derneklerin yapısıyla ilgili bkz.: Nilsson 1941; Nilsson 1957; Otto 1965; Merkelbach 1988, Drew-Bear – Naour 1990, Frei 1990; Göktürk 2000; Kerényi 2004; Seaford 2006; Öztürk 2010, Schlesier 2011.

- MAMA V C. W. M. Cox – A. Cameron (edd.), *Monumenta Asiae Minoris Antiqua V: Monuments from Dorylaeum and Nacolea*, Manchester 1937.
- MAMA VI W. H. Buckler – W. M. Calder (edd.), *Monumenta Asiae Minoris Antiqua VI: Monuments and Documents from Phrygia and Caria*, Manchester 1939.
- MAMA IX B. Levick – S. Mitchell – J. Potter – M. Waelkens (edd.), *Monumenta Asiae Minoris Antiqua IX: Monuments from the Aezanitis*, Londra 1988.
- Merkelbach 1988 M. Merkelbach, *Die Hirten des Dionysos*, Stuttgart 1988.
- Nani 1943/44 T. G. Nani, ΘΡΕΠΤΟΙ, *Epigraphica V-VI*, 1943/44, 45–84.
- Naour 1980 Chr. Naour, *Tyriaion en Cabalide. Épigraphie et géographie historique*, Zutphen 1980.
- Nilsson 1941 M. P. Nilsson, *Geschichte der griechischen Religion I: Bis zur griechischen Weltherrschaft*, Münih 1941.
- Nilsson 1950 M. P. Nilsson, *Geschichte der griechischen Religion II: Die hellenistische und römische Zeit*, Münih 1950.
- Nilsson 1957 M. P. Nilsson, *The Dionysiac Mysteries of the Hellenistic and Roman Age*, Lund 1957.
- Otto 1965 W. F. Otto, *Dionysus: Myth and Cult*, Bloomington 1965.
- Öztürk 2010 B. Öztürk, *Yazıtlar Işığında Roma İmparatorluk Çağı Küçükasyası'nda Dionysos Kültü*, İstanbul 2010.
- Prott 1902 H. v. Prott, *Dionysos Kathegemon*, *MDAI(A)* 27, 1902, 161–188.
- Ricl 1994 M. Ricl, *Inscriptions votives inédites au musée d'Eskişehir*, *Živa Ant.* 44, 1994, 157–174.
- Ricl 1995 M. Ricl, *Les ΚΑΤΑΓΡΑΦΑΙ du sanctuaire d'Apollon Lairbenos*, *Arkeoloji Dergisi* 3, 1995, 167–195.
- Ricl 2001 M. Ricl, *Donations of Slaves and Freeborn Children to Deities in Roman Macedonia and Phrygia: A Reconsideration*, *Tyche* 16, 2001, 127–160.
- Ricl 2005 M. Ricl, *Legal and Social Status of θρεπτοί and Related Categories in the Greek World: The Case of Phrygia in the Roman Period*, *Νεοελληνική κληρονομία στοὺς Σέρβους Α'* (Neohelensko nasledje kod Srba I), 2005, 145–166.
- Ricl 2006 M. Ricl, *Legal and Social Status of θρεπτοί and Related Categories in the Greek World: The Case of Lydia in the Roman Period*, *Recueil de travaux de la Faculté de philosophie série A: Les sciences historiques vol. XX: Sobria Ebrietas: Mélanges offerts à Miron Flasar*, 2006, 293–321.
- Ricl 2009 M. Ricl, *Legal and social status of θρεπτοί and related categories in narrative and documentary sources*, şurada: H. Cotton et al. (eds.), *From Hellenism to Islam: Cultural and Linguistic Change in the Roman Near East*, Cambridge 2009, 93–114.
- Schlesier 2011 R. Schlesier (ed.), *A Different God? Dionysos and Ancient Polytheism*, Berlin–Boston 2011.
- Seaford 2006 R. Seaford, *Dionysos*, London–New York 2006.
- SERP *Studies in History and Art in the Eastern Provinces of the Roman Empire*, written for the quatercentenary of the University of Aberdeen by seven of its graduates, ed. William Mitchell Ramsay, Aberdeen 1906.
- Taşlıkloğlu – Frisch 1975 Z. Taşlıkloğlu – P. Frisch, *New Inscriptions from Troad*, *ZPE* 17, 1975, 101–114.
- Thonemann 2013 P. Thonemann, *Households and families in Roman Phrygia*, şurada: P. Thonemann (ed.), *Roman Phrygia*, Cambridge 2013, 124–142.
- Wilamowitz-Moellendorf 1922 U. von Wilamowitz-Moellendorf, *Pindaros*, Berlin 1922.
- Zgusta 1964 L. Zgusta, *Kleinasiatische Personennamen*, Prag 1964.